

Beschieting van Den Bosch door J. A. Knip

Het jaartal 1795 staat geboekstaafd als het beginjaar van de Franse tijd. Toch hadden er al in de voorafgaande jaren op politiek en militair gebied gebeurtenissen plaats gegrepen, die direct op de omwenteling van 1795 vooruitliepen. Er waren in 1793 en in 1794 herhaaldelijk contacten geweest tussen vooraanstaande patriotten en de Franse legerleiding. Op 22 augustus 1794 kreeg generaal Pichegru van twee afgevaardigden van het patriottisch comité te Amsterdam, Gogel en Van Dam, het verzoek de Republiek binnen te trekken 'om het volk te verlossen van het dwangjuk, waaronder het gebukt gaat'. Dit geschiedde inderdaad op 10 september, toen het Franse Noorderleger de grenzen van Staats-Brabant overschreed. Op 22 september werd Den Bosch ingesloten en binnen enkele weken tot overgave gedwongen.

Van vier episoden van dat beleg bewaart het Prentenkabinet van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant even zovele tekeningen, alle gesigneerd door J. A. Knip en gedateerd 1795, 1796 of 1797. Zij zijn één of meer jaren na dato ontstaan, maar onmiskenbaar door een ooggetuige gemaakt; op één der tekeningen noteerde de kunstenaar bovendien *gesien en geteekend*. De tekeningen, van onderschriften voorzien, stellen voor: de opeising van de stad door de Fransen op 21 september, de inname van de schans te Orthen vlak bij de stad op 22 september (datum op de tekening onjuist als 20 september), de nachtelijke beschieting van de stad van 24 op 25 september (eveneens onjuist gedateerd als 22 september) (afb. 2) en de intocht van de Fransen op 12 oktober na de overgave van de stad.

De tekening met de nachtelijke beschieting heeft Knip weer vier jaren later, in 1800, uitgewerkt tot een fascinerend schilderijtje, dat in 1972 voor de afdeling Nederlandse Geschiedenis werd verworven (afb. 1). De stad wordt bestookt vanuit een houwitserbatterij bij Klein Deuteren, ongeveer 1500 meter van de Janspoort, vóór het geïnundeerde Bossche veld. In het silhouet van de stad domineert de St.-Janskerk, die vanuit het westen is gezien. De topografische

situatie is duidelijk weergegeven op een stafkaart, eveneens bewaard bij het Provinciaal Genootschap, welke door Franse genieofficieren werd vervaardigd ter voorbereiding van de eigenlijke belegeringswerken begin oktober (afb. 3). Aan de onderrand van de kaart in het midden, bij het opschrift *4 obusiers*, moeten we ten naaste bij de batterij plaatsen, die de stad onder vuur nam. Knip heeft ongetwijfeld een bepaalde episode uit de reeks beschietingen willen uitbeelden; dat blijkt ook uit de zij het foutieve datering op de tekening. Meer dan op het schilderij valt de nadruk daar op de grote brand, die ten zuiden van de St.-Jan woedt. Het dagregister van Mr. Caspar van Breugel, dat een nauwkeurige kroniek geeft van de gebeurtenissen in de stad tussen 21 september en 12 oktober, maakt melding van maar één brand van betekenis. In de nacht van 24 op 25 september werden vanuit de batterij bij Klein Deuteren twee logementen in de Sint-Jorisstraat door voltreffers geraakt en in de as gelegd. Die brand is kennelijk in beeld gebracht.

De verschillen tussen tekening en schilderij betreffen vooral de figuratie. In de tekening legt Knip de nadruk op de technische kant van het militaire bedrijf: het plaatsen van een kanon op een affuit links; meer naar het midden het voor het afvuren gereed maken van een houwitsers en het inhameren van een houten ontstekingsbuis in een granaat, die er voor moest zorgen, dat de bom op het goede moment, zo mogelijk vlak voor hij doel trof, nog juist in de lucht ontplofte.

Op het schilderij is de figuratie kennelijk meer aangepast aan de goede smaak. De meer aangename kanten van het militaire leven hebben de overhand. Van de stoffage is alleen een van beide paarden overgenomen, nu bereden door een grenadier. Bijzonder aardig is het tafereeltje rondom de zoetelaarster en haar zoontje, dat getooid is met een frygisch mini-mutsje. Ook het silhouet van de stad is verfraaid met een fantasiekerk ten noorden van de St.-Jan. De fatale bominslag is teruggebracht tot een bescheiden brandje.

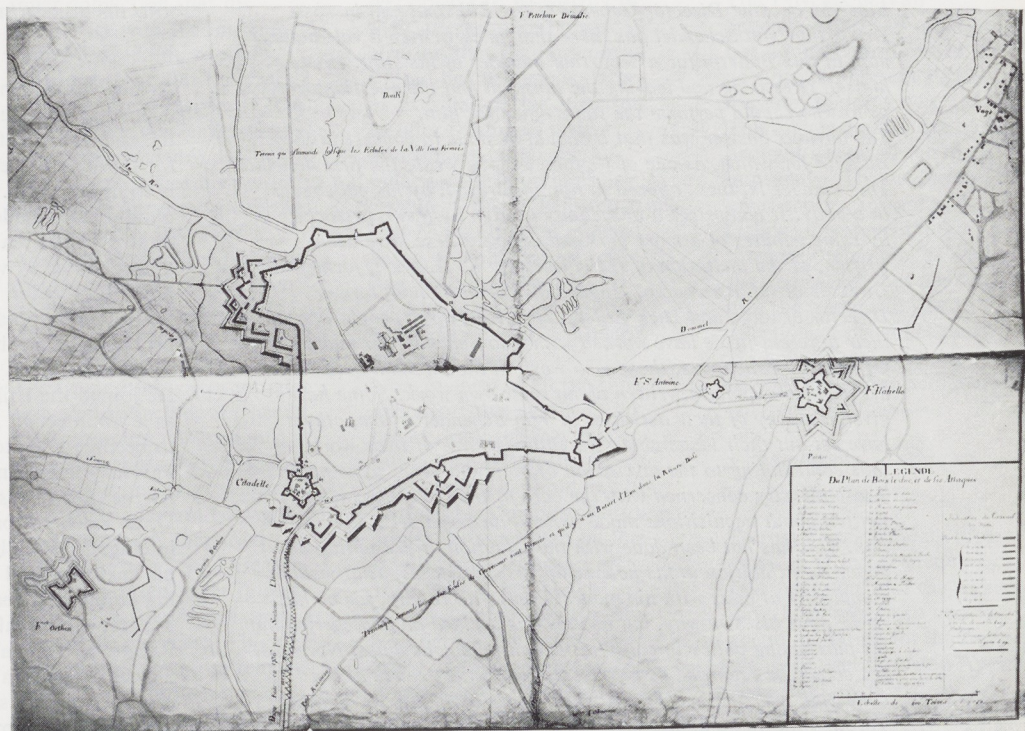
Afb. 1. J. A. Knip (1777-1847). *Beschieting van Den Bosch, 1794, gesigeneerd J. A. Knip en gedateerd 1800. Paneel, 47 × 62 cm. Rijksmuseum, Amsterdam. Aankoop 1972.*

Afb. 2 (onder). J. A. Knip (1777-1847). *Beschieting van Den Bosch, 1794, gedateerd 1796. Crayontekening, 300 × 482 mm. Prentenkabinet van het Provinciaal Genootschap, Den Bosch.*

Afb. 3. Franse stafkaart vervaardigd voor het Beleg van Den Bosch, 1794. Pentekening met waterverf, 650 × 905 mm. Prentenkabinet van het Provinciaal Genootschap, Den Bosch.

Dit vroegst bekende schilderij van Knip vertoont vooral in de wijze, waarop de figuren zijn opgevat, een duidelijke samenhang met zijn latere werk, al bereikt hij nog niet dat niveau. Terecht schreef Knip later over deze periode in zijn leven *dog wierd van jaar tot jaar beter*. Op 1 april 1801 reisde de jonge schilder af naar Parijs. Daar maakte hij nog in dat jaar voor ambassadeur Rutger Jan Schimmelpenninck de prachtige reeks Parijse stadsgezichten, die zich eveneens in het Rijksmuseum bevinden.

W. H. VROOM

Voor dit artikel zijn geraadpleegd:

F. H. A. Sabron *De oorlog van 1794-95 op het grondgebied van de Republiek der Vereenigde Nederlanden*, I, Breda 1892; Dagregister Mr. C. van Breugel in *Taxandria* 6 (1899), blz. 241-265 en E. S. Bergvelt, *J. A. Knip 1777-1847, landschap-schilder*, doct. scriptie kunstgeschiedenis, G.U. Amsterdam, 1974.